

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

FISKAL SIYOSAT ORQALI INSON KAPITALINI RIVOJLANTIRISH VA UNING IQTISODIY O‘SISHGA TA‘SIRI

Yaxshimuratova Xasiyat Xudaybergenovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

katta o‘qituvchisi

xosiyatyaxshimurotova1982@gmail.com

Doi: <https://doi.org/10.55439/lehcvol5iss2/300>

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy o‘shish jarayonida inson kapitali va ijtimoiy kapitalning o‘rni hamda ularning fiskal siyosat bilan o‘zaro bog‘liqligi ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda davlat byudjeti xarajatlarining ta‘lim, sog‘liqni saqlash va fan sohalariga yo‘naltirilishi inson kapitalini shakllantirish va rivojlantirishning muhim omili sifatida baholanadi. Shuningdek, ijtimoiy kapital jamiyatdagi o‘zaro ishonch, hamkorlik va institutsional munosabatlar orqali iqtisodiy rivojlanishga ta‘sir etuvchi muhim resurs sifatida yoritilgan. Tadqiqot natijalari fiskal siyosat orqali ijtimoiy sohalarini qo‘llab-quvvatlash mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishiga, innovatsion faoliyatning kengayishiga hamda mehnat unumdorligining oshishiga xizmat qilishini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Inson kapitali, ijtimoiy kapital, fiskal siyosat, iqtisodiy o‘shish, davlat budjeti xarajatlari, ta‘lim tizimi, sog‘liqni saqlash, ilm-fan, innovatsion rivojlanish, mehnat unumdorligi.

РАЗВИТИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА ПОСРЕДСТВОМ ФИСКАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ

Яхшимуратова Хасият Худайбергеновна

Старший преподаватель Ташкентского

государственного экономического университета

Аннотация. В данной статье научно проанализированы роль человеческого и социального капитала в процессе экономического роста в условиях современной экономики и их взаимосвязь с фискальной политикой. В исследовании направление расходов государственного бюджета на образование, здравоохранение и науку оценивается как важный фактор формирования и развития человеческого капитала. Также социальный капитал рассматривается как важный ресурс, влияющий на экономическое развитие через взаимное доверие, сотрудничество и институциональные отношения в обществе. Результаты исследования показывают, что поддержка социальных сфер посредством фискальной политики способствует устойчивому развитию экономики страны, расширению инновационной деятельности и повышению производительности труда.

Ключевые слова: Человеческий капитал, социальный капитал, фискальная политика, экономический рост, расходы государственного бюджета, система

HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT THROUGH FISCAL POLICY AND ITS IMPACT ON ECONOMIC GROWTH

Yaxshimuratova Khasiyat Khudaybergenovna

Senior Lecturer at Tashkent State University of Economics

Abstract. This article scientifically analyzes the role of human and social capital in the economic growth process under modern economic conditions and their relationship with fiscal policy. In the study, the direction of state budget expenditures on education, healthcare, and science is assessed as an important factor in the formation and development of human capital. Also, social capital is considered as an important resource that influences economic development through mutual trust, cooperation, and institutional relations in society. The research results show that supporting social spheres through fiscal policy contributes to the sustainable development of the country's economy, the expansion of innovative activity, and increased labor productivity.

Keywords: Human capital, social capital, fiscal policy, economic growth, state budget expenditures, education system, healthcare, science, innovative development, labor productivity.

Kirish

Zamonaviy iqtisodiyotda iqtisodiy o'sishning asosiy manbai nafaqat moddiy resurslar, balki ijtimoiy kapital va inson resurslarining rivojlanganlik darajasi bilan ham belgilanadi. Inson kapitali - bu ta'lim, sog'liqni saqlash, malaka va tajriba orqali shakllanadigan ishlab chiqarish salohiyati bo'lib, mamlakatning uzoq muddatli taraqqiyotini ta'minlovchi eng muhim omillardan biridir. Ijtimoiy kapital esa jamiyatda shakllangan ishonch, hamkorlik, ijtimoiy aloqalar va institutlarning samarali faoliyatini ifodalaydi. Fiskal siyosat mazkur jarayonlarda alohida o'rin tutadi. Chunki davlat budjeti orqali ta'lim, sog'liqni saqlash, ilm-fan va innovatsiyalarga yo'naltiriladigan mablag'lar inson kapitalini kuchaytiradi, jamiyatda ijtimoiy tenglik va barqarorlikni ta'minlaydi. Natijada mehnat unumdorligi ortib, yangi texnologiyalarni joriy etish imkoniyati kengayadi hamda iqtisodiy o'sishning barqaror sur'atlari vujudga keladi. Shu sababli ijtimoiy kapital va inson resurslarining rivojlanishi fiskal siyosatning uzoq muddatli samaradorligini belgilovchi eng muhim ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Bu jarayonni chuqur o'rganish davlatning iqtisodiy siyosatini yanada samarali tashkil etish hamda aholining turmush darajasini oshirish imkonini beradi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili

Inson kapitali tushunchasi ilk bor T. Shults va G. Bekker asarlarida ilmiy muomalaga kiritilgan bo'lib, u insonning bilim, ko'nikma va malakalarida mujassam bo'lgan ishlab chiqarish salohiyatini anglatadi. Ushbu resursning rivojlanganlik darajasi mamlakat iqtisodiyoti raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy omillardan biridir²⁸. Ijtimoiy kapital esa, R. Patnam, F. Fukuyama kabi

²⁸ Schultz T.W. Investment in Human Capital. – American Economic Review, 1961.

olimlarning izlanishlarida jamiyatda shakllangan ishonch, ijtimoiy aloqalar va hamkorlik tizimi sifatida izohlanadi. Ijtimoiy kapital darajasi yuqori bo'lgan jamiyatlarda iqtisodiy rivojlanish barqaror va inklyuziv bo'ladi²⁹.

O'zbek olimlaridan, professor A. Vahobov inson kapitalini iqtisodiy o'sish bilan bog'laydi. "Inson kapitali – bu insonning bilim, salomatlik va kasbiy tayyorgarligi orqali shakllanadigan iqtisodiy resurs bo'lib, u milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi"³⁰. O'zbek tadqiqotchisi M. M. Sodirjonov ijtimoiy kapitalni jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlar va hamkorlik tizimi sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, ijtimoiy kapital insonlar o'rtasidagi o'zaro ishonch, ijtimoiy munosabatlar va hamkorlik normalari orqali shakllanadigan ijtimoiy resurs bo'lib, u jamiyat barqarorligi va iqtisodiy rivojlanishning muhim omillaridan biri bo'lib hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Maqolada mavzu doirasidan kelib chiqqan holda ilmiy va nazariy tadqiqotlar o'rganilib, keng mushohada qilingan. Tadqiqotda qo'yilgan maqsadga erishish uchun aniq yo'nalish tanlab olingan. Sohaga doir statistik ma'lumot manbalarini o'rganish va tahlil qilish asosida tadqiqot strategiyasi belgilab olingan.

Tahlil va natijalar

Hozirgi iqtisodiy nazariyalar doirasida davlat budjeti tomonidan ta'lim, sog'liqni saqlash va ilm-fan sohasiga ajratilayotgan xarajatlar fiskal siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralib, inson kapitalini rivojlantirish orqali iqtisodiyotning uzoq muddatli o'sishiga xizmat qiladi. Xususan, ta'lim tizimiga ajratilayotgan mablag'lar aholining bilim va kasbiy malakasini oshirishga, sog'liqni saqlash sohasiga yo'naltirilgan xarajatlar esa ishchi kuchining sog'lomligi va mehnat unumdorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, fan va ilmiy tadqiqotlarga investitsiyalar innovatsion faoliyatni rivojlantirib, yangi texnologiyalarni joriy etish hamda ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga imkon yaratadi. Shu sababli fiskal siyosat doirasida ijtimoiy sohalarga ajratilayotgan davlat xarajatlari iqtisodiy o'sishning muhim omillaridan biri bo'lib hisoblanadi. Quyidagi rasm aynan ushbu jarayonni O'zbekiston sharoitida, ya'ni inson kapitaliga yo'naltirilgan davlat xarajatlarining o'sib borishi orqali iqtisodiy o'sish uchun zarur shart-sharoitlar yaratilayotganini aks ettiradi.

1-rasmda 2020-2023 yillar va 2024-2025 yillarning 1-yarim yilligidagi budjetdan ta'limga, sog'liqni saqlash va fan sohasiga davlat xarajatlar (maqsadli jamg'armalarsiz) ma'lumotlari berilgan bo'lib, ko'rsatkichlar davr davomida sezilarli darajada oshgan. Ta'limga xarajatlarni ko'radigan bo'lsak,

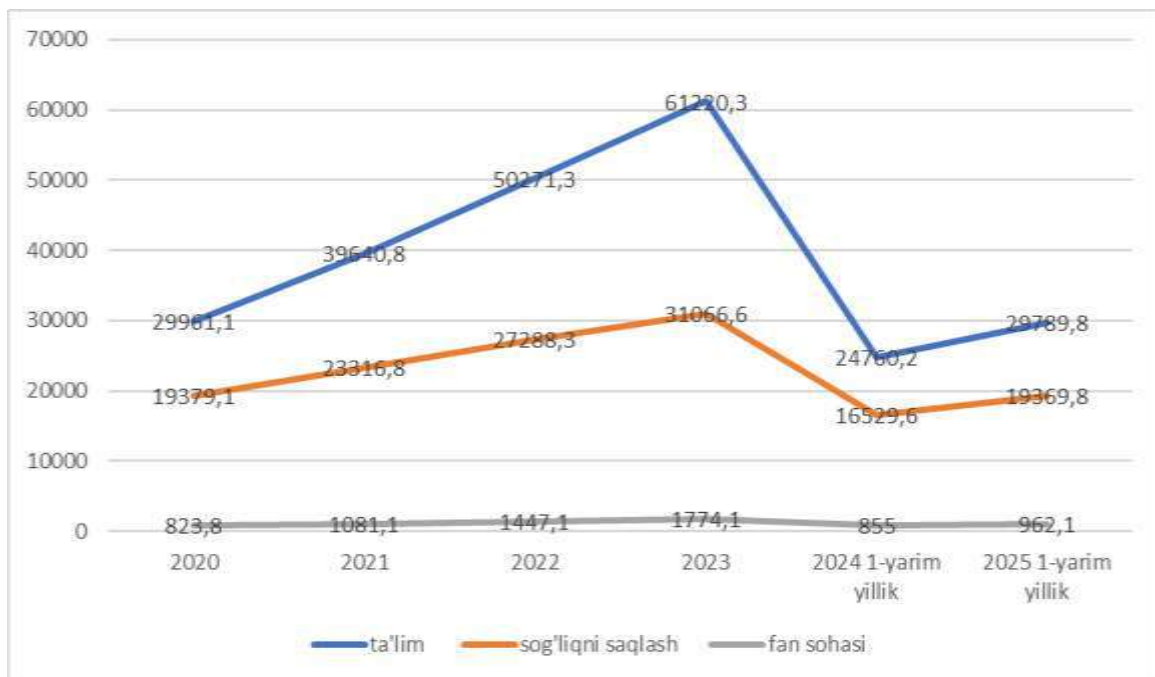
² Becker G.S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education. – Chicago: University of Chicago Press, 1964.

²⁹ Putnam R.D. Making Democracy Work. Princeton University Press, 1993;

Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity. New York: Free Press, 1995.

³⁰ Vahobov A., Toshmatov Sh. Makroiqtisodiyot. – Toshkent: Sharq, 2017. – 194-bet.

2020–2023 yillarda keskin o‘shish (≈ 2 barobar) kuzatilmoqda. 2024 yilning 1-yarim yilligida pasayish kuzatiladi, 2025 yilning 1-yarim yilligida yana o‘shish tendensiyasi tiklangan. Bu davlatning inson kapitaliga strategik ustuvor e‘tibor qaratayotganini ko‘rsatadi. Ta‘lim xarajatlari fiskal siyosatda eng katta ulushni egallagan sektor hisoblanadi. Ta‘lim sohasiga ajratilayotgan mablag‘larning ortishi natijasida, malakali kadrlar tayyorlashni kengaytiradi, mehnat unumdorligini oshiradi, innovatsion iqtisodiyot rivojiga xizmat qiladi. Bu jarayon fiskal siyosat orqali inson kapitaliga investitsiya qilishning muhim yo‘nalishi hisoblanadi.

1-rasm. Davlat budjetining ta‘limga, sog‘liqni saqlash va fan sohasiga xarajatlari, mlrd. so‘m (maqsadli jamg‘armalarsiz)³¹

Sog‘liqni saqlash xarajatlari 2020-yildan boshlab keskin oshgan bo‘lib, bu pandemiya davrida sog‘liqni saqlash tizimini qo‘llab-quvvatlash zarurati bilan bog‘liq. 2023-yilga kelib ushbu soha xarajatlari 2020-yilga nisbatan 60 foizga yaqin oshgan. 2024 yilda kamayish bor, lekin bu ham yarim yillik kesim bilan izohlanadi. 2025 yilda yana tiklanish mavjud. Sog‘liqni saqlashga qilingan investitsiyalar ishchi kuchining sog‘lomligini ta‘minlaydi, mehnat unumdorligini oshiradi, ishlab chiqarish samaradorligini ko‘paytiradi. Shu sababli sog‘liqni saqlash xarajatlari iqtisodiy o‘shishning muhim omili sifatida qaraladi.

Fan sohasiga ajratilgan mablag‘lar nisbatan kichik hajmga ega bo‘lsa-da, har yili barqaror o‘shib borgan. 2020–2023 yillarda 2 barobardan ortiq o‘shish kuzatilgan. 2024–2025 yillarning birinchi yarmida o‘shish sekinlashgan. Fan va ilmiy tadqiqotlarga davlat investitsiyalari:

- texnologik taraqqiyotni tezlashtiradi;

³¹ <https://www.imv.uz/> ma‘lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi

- innovatsiyalarni rivojlantiradi;
- yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarishni rag‘batlantiradi.

Bu esa iqtisodiy o‘shishning innovatsion modelini shakllantirishga xizmat qiladi. 1-rasm tahlili shuni ko‘rsatadiki, ko‘rsatilgan yillar davomida davlat byudjeti xarajatlari ta‘lim, sog‘liqni saqlash va fan sohalariga tobora ko‘proq yo‘naltirilmoqda. Ayniqsa ta‘lim sohasiga ajratilgan mablag‘larning yuqori ulushi inson kapitalini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri ekanligini ko‘rsatadi. Sog‘liqni saqlash va fan sohalariga investitsiyalar ham ortib borayotganligi esa uzoq muddatda iqtisodiy o‘shishning barqaror va innovatsion modelini ta‘minlashga xizmat qiladi.

2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasida belgilangan 21-maqсад milliy iqtisodiyotda barqaror va yuqori iqtisodiy o‘shish sur‘atlarini ta‘minlashga qaratilgan bo‘lib³², ushbu maqsadga ko‘ra, kelgusi besh yil davomida aholi jon boshiga to‘g‘ri keladigan yalpi ichki mahsulotni 1,6 baravar oshirish hamda 2030-yilga borib aholi jon boshiga daromadni 4 ming AQSh dollaridan yuqori darajaga yetkazish rejalashtirilgan.

Mazkur maqsadga erishishda fiskal siyosat muhim instrumentlardan biri hisoblanadi. Davlat budjeti orqali iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlarini qo‘llab-quvvatlash, infratuzilmani rivojlantirish, ta‘lim, sog‘liqni saqlash va ilm-fan sohalariga investitsiyalarni ko‘paytirish inson kapitalini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa o‘z navbatida mehnat unumdorligini oshiradi, innovatsiyalarni rag‘batlantiradi va iqtisodiyotning yuqori qo‘shilgan qiymatli tarmoqlarini kengaytiradi.

Xulosa va takliflar

Xulosa qiladigan bo‘lsak, davlat budjetidan ta‘lim, sog‘liqni saqlash va ilmiy tadqiqotlarga yo‘naltirilayotgan investitsiyalar inson kapitalini rivojlantirish orqali iqtisodiy o‘shishning uzoq muddatli barqarorligini ta‘minlashda muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Mazkur sohalarga ajratilayotgan mablag‘larning o‘shishi mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshirish, innovatsion faoliyatni kengaytirish hamda yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini jadallashtirishga xizmat qiladi. Davlat fiskal siyosatini inson kapitalini rivojlantirishga yo‘naltirish maqsadida ta‘lim, sog‘liqni saqlash va ilm-fan sohalarini moliyalashtirish hajmini bosqichma-bosqich oshirish hamda ajratilayotgan byudjet mablag‘laridan foydalanish samaradorligini ta‘minlash zarur. Bunda ta‘lim tizimini mehnat bozori talablariga mos ravishda takomillashtirish, sog‘liqni saqlash tizimida profilaktik tibbiyot va zamonaviy tibbiy texnologiyalarni rivojlantirish, ilmiy tadqiqotlarni innovatsion iqtisodiyot ehtiyojlari bilan integratsiyalash hamda ilmiy ishlanmalarni amaliyotga joriy etish mexanizmlarini kengaytirish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Mazkur yo‘nalishlar davlat byudjeti xarajatlarining samaradorligini oshirish bilan

³² <https://lex.uz/docs/-5841063>

birga, uzoq muddatda milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini mustahkamlash va barqaror iqtisodiy o‘rinishni ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. “O‘zbekiston-2030” strategiyasi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 11.09.2023 yildagi PF-158-son.
2. 2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 28.01.2022 yildagi PF-60-son,21-maqсад.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi statistika agentligi ma’lumotlari. 2025 yil.
4. O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi (yangi tahriri),01.01.2020.
5. Vahobov A.V. Davlat budjeti. — Toshkent: Iqtisod–Moliya, 2007
6. Vahobov A., Toshmatov Sh. Makroiqtisodiyot. – Toshkent: Sharq, 2017. – 194-bet.
7. Malikov T.S., Jalilov P.T. Byudjet-soliq siyosati (darslik). Toshkent: “Akadem nashr”, 2011.
8. Schultz T.W. Investment in Human Capital. – American Economic Review, 1961.
9. Becker G.S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education. – Chicago: University of Chicago Press, 1964.
10. Putnam R.D. Making Democracy Work. Princeton University Press, 1993.
11. Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity. New York: Free Press, 1995.9. 2026-2028 yillar uchun FISKAL STRATEGIYA
12. [http:// www.gov.uz](http://www.gov.uz) – O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portali.
13. [http:// www.lex.uz](http://www.lex.uz) – O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi.
14. [http:// www.webofscience.com](http://www.webofscience.com) – Xalqaro ilmiy maqolalar platformalari
15. <https://siat.stat.uz/reports-filed/544/meta-data-Rasmiy> statistika ma’lumotlari
16. <https://kun.uz/news/2025/08/07/yarim-yillik-davlat-budjeti-asosiy-raqamlar>